

## ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

### FOREIGN ECONOMIC POTENTIAL OF THE REGION AS A FACTOR OF THE DEVELOPMENT OF ITS COMPETITIVENESS

*У даній статті розглянуті проблеми взаємозв'язку і взаємообумовленості зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньоекономічного потенціалу регіону, фактори формування зовнішньоекономічного потенціалу, представництва регіонів за кордоном як інструмент реалізації зовнішньоекономічної діяльності; уточнені поняття і співвідношення між конкурентоспроможністю, зовнішньоекономічною діяльністю та зовнішньоекономічним потенціалом регіону як категоріями загальногеографічних наук. Також у статті розкрито взаємозв'язок понять «конкурентоспроможність території», «зовнішньоекономічна діяльність регіону» та «зовнішньоекономічний потенціал регіону»; проведено класифікацію факторів формування зовнішньоекономічного потенціалу регіону.*

*У теоретичному плані регіональні аспекти ЗЕД пов'язувалися в основному з вивченням регіональних експортно-імпортних відносин. Необхідно звернути увагу на ряд важливих ключових подій, які повинні змінити акценти в проблематиці зовнішньоекономічної діяльності регіонів. По-перше, це вступ України до Світової організації торгівлі. Це повинно суттєво змінити роль регіонів у реалізації державної політики з розвитку зовнішньоекономічних відносин.*

*Більшість регіонів не реалізували своє право мати зовнішньоторговельні представництва за кордоном, що є одним з ключових елементів ефективності ЗЕД та забезпечення зростання конкурентоспроможності українських регіонів на зовнішніх ринках. Розробка таких програм повинна в першу чергу спиратися на широке коло суспільно-географічних досліджень, пов'язаних з обґрунтуванням факторів формування зовнішньоекономічного потенціалу регіонів, його інституційного та інформаційного забезпечення, узагальнення успішного досвіду регіонів щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності.*

**Ключові слова:** зовнішньоекономічний потенціал, представництва, зовнішній ринок, конкурентоспроможність, регіони

*України, фактори зовнішньоекономічного потенціалу.*

*This article considers the problems of interrelation and interdependence of foreign economic activity and foreign economic potential of the region, factors of formation of foreign economic potential, representation of regions abroad as a tool for implementing foreign economic activity; clarified the concept and relationship between competitiveness, foreign economic activity and foreign economic potential of the region as categories of general geographical sciences. The article also reveals the relationship between the concepts of «territory competitiveness», «foreign economic activity of the region» and «foreign economic potential of the region»; classifies the factors of formation of the foreign economic potential of the region.*

*In theoretical terms, regional aspects of foreign economic activity were mainly associated with the study of regional export-import relations. It is necessary to pay attention to a number of important key events that should change the emphasis in the problems of foreign economic activity of the regions. First, it is Ukraine's accession to the World Trade Organization. This should significantly change the role of the regions in implementing the state policy for the development of foreign economic relations.*

*Most regions have not exercised their right to have foreign trade representative offices abroad, which is one of the key elements of the effectiveness of foreign economic activity and ensuring the growth of competitiveness of Ukrainian regions in foreign markets. The development of such programs should first of all be based on a wide range of socio-geographical studies related to the substantiation of factors in the formation of the foreign economic potential of Regions, its institutional and information support, generalization of successful experience of regions in the implementation of foreign economic activities.*

**Key words:** foreign economic potential, representative offices, foreign market, competitiveness, regions of Ukraine, factors of foreign economic potential.

УДК 338.26(477):352  
DOI <https://doi.org/10.32843/rma2663-5240-2022.28.17>

#### Маслівець Г.Ю.

аспірант кафедри регіональної політики  
Навчально-науковий інститут публічного  
управління та державної служби  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка

#### Ігнатенко О.С.

д. тех. наук, професор,  
професор кафедри транспортних  
технологій  
Національний транспортний  
університет

**Постановка проблеми.** Основні виклики, які стоять перед Україною з урахуванням аспектів конкурентоспроможності на зовнішніх ринках припускають розвиток внутрішньої конкуренції та регіональної кооперації. Зовнішньоекономічна діяльність будь-якого регіону зумовлена станом його зовнішньоекономічного потенціалу, який знаходиться під впливом виділених нами зовнішніх і внутрішніх факторів. Позитивні зміни в елементах зовнішньоекономічного потенціалу безпосередньо впливають на конкурентоспроможність регіону. В даному контексті під зовнішньоекономічним потенціалом розуміється сукупна

здатність здійснювати зовнішньоекономічну діяльність з метою оптимізації соціально-економічного розвитку за допомогою використання внутрішніх і зовнішніх ресурсів регіону при наявності системи управління, інформаційного базису, що забезпечують конкурентоспроможність зовнішніх зв'язків на міжнародному рівні. Тому необхідно простежити певний взаємозв'язок: зовнішньоекономічна діяльність – зовнішньоекономічний потенціал – конкурентоспроможність регіону.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів України розглядалися як

представниками економічних наук, так і представниками загальногеографічних наук. Представниками вітчизняної науки в цьому напрямку є О. І. Амоша, Б. В. Буркинський, В. М. Гесць, О. П. Гребельник, Б. М. Данилишин, М. І. Дідківський, В. І. Захарченко, В. В. Козик, Н. А. Микула, Т. В. Пепа, Є. В. Савельєв, Л. Г. Чернюк, С. М. Шкарлет. Найбільш яскравими представниками зарубіжної науки, які досліджували зовнішньоекономічну діяльність, є Н. Ф. Гофман, М. Портер, Е. Ф. Прокушев, Д. Рікардо, А. Сміт та ін.

**Метою статті** є дослідження ролі регіонів України у забезпеченні її конкурентоспроможності та ефективної інтеграції у світогосподарський простір.

**Методи дослідження.** Теоретичною і методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних аспектів конкуренції та забезпечення конкурентоспроможності, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених на основі застосування абстрактно-логічного, монографічного, порівняння та ін.

**Виклад основного матеріалу.** В умовах глобалізації після розпаду Радянського Союзу для досягнення і підтримки стійких темпів економічного зростання і соціальної стабільності велике значення мала участь українських регіонів у міжнародних економічних відносинах. Роль зовнішньоекономічної діяльності для економіки регіону визначалася процесами глобалізації в усьому світі. Основними рушійними силами, які зробили цей процес незворотнім і динамічним, є:

- модернізація та інноваційний розвиток світової спільноти;
- розширення діяльності транснаціональних корпорацій;
- поглиблення міжнародної спеціалізації та кооперування на основі створення регіональних економічних союзів;
- активне просування, обмін і торгівля послугами, як в діловому, так і науково-культурному середовищі.

Процеси глобалізації створюють сприятливі умови для прискореного розвитку міжнародних торговельних зв'язків. Одночасно реалії сучасного світу висувають все більш жорсткі вимоги до рівня організації державного управління та ведення підприємницької діяльності.

У нашому розумінні термін «зовнішньоекономічна діяльність суб'єкта України» – це діяльність, спрямована на формування та ефективне використання зовнішньоекономічного потенціалу регіону. Розвиваючи думку про необхідність раціонального розвитку ЗЕД регіону, слід уточнити основоположне

поняття – «зовнішньоекономічний потенціал регіону». Для його розуміння необхідно враховувати наявність у регіонів повноважень на здійснення міжнародної економічної співпраці і, як наслідок, наявність системи управління ЗЕД регіону.

У реалізації ЗЕД прерогатива центральної влади займає чільне становище. Водночас регіональні органи влади в останні роки отримали свого роду карт-бланш на участь у міжнародному житті України. Значимість регіонального обліку ЗЕД обумовлена і впливом сучасного розвитку України в умовах її членства у СОТ, а також політико-економічних санкцій США проти Росії і ряду країн Західної Європи.

Вивчення регіональних аспектів зовнішньоекономічних відносин є одним з найважливіших етапів обґрунтування концепції сталого соціально-економічного та конкурентного розвитку. Міжнародні економічні відносини України являють собою сукупність зовнішньоекономічних відносин всіх суб'єктів держави. В даний час особливу роль мають регіони з високим сировинним потенціалом і прикордонні регіони, територією яких проходить державний сухопутний кордон, а також регіони, які мають вихід до морських кордонів держави.

Зовнішньоекономічний потенціал України є сумарною величиною вкрай різноманітних за своїми властивостями і складом зовнішньоекономічних потенціалів суб'єктів України. Так, наприклад, прикордонні території і регіони, що мають вихід до моря, безсумнівно, мають високий потенціал для розвитку зовнішньоекономічної діяльності за допомогою активного нарощування інфраструктурного потенціалу. Внутрішні регіони, що володіють природно-ресурсним або науково-технічним, промисловим потенціалом, мають можливість нарощування зовнішньоекономічного потенціалу через підвищення конкурентоспроможності своєї продукції, товарів і послуг у різних сферах економіки.

Щодо стратегічних орієнтирів розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни в цілому, вона прописана практично у всіх державних програмах України, державних законах про зовнішню політику, зовнішньоекономічну діяльність, про інформаційну безпеку і промислову політику та інших стратегічно важливих державних документах, орієнтованих на оптимізацію експортно-імпортного потенціалу країни, підвищення конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках і, як наслідок, забезпечення економічної безпеки країни.

З упевненістю можна стверджувати, що без активної участі українських регіонів та їх кооперації у формуванні та практичній реалізації

лізації якісно нового підходу до своєї зовнішньоекономічної діяльності, державі буде досить складно вирішити проблеми імпорто-заміщення експорту сировини, а також протистояти викликам гібридної війни Росії проти України, спрямованої на зниження її рейтингу і конкурентоспроможності на світовій арені в довгостроковій перспективі.

Зовнішньоекономічний потенціал регіону – це сукупна здатність здійснювати зовнішньоекономічну діяльність з метою оптимізації соціально-економічного розвитку за допомогою використання внутрішніх і зовнішніх ресурсів регіону за наявності системи управління зовнішніми зв'язками, інформаційного базису, що забезпечують конкурентоспроможність регіону на міжнародному рівні.

Стратегічне планування та програмний підхід у даній області необхідно починати з використання методів географічних наук: геополітики, соціально-економічної та політичної географії, фізичної географії та інших прикладних географічних дисциплін. Географічний підхід дозволить фахівцям враховувати всі особливості регіону, визначити стратегічно правильне розуміння зовнішньоекономічного потенціалу регіону, його першорядні конкурентні переваги, такі як прісна вода, ґрунт та інші біоресурси, в контексті економічної та соціальної географії світу з метою забезпечення сталого розвитку України в довгостроковій перспективі.

Фактори зовнішньоекономічного потенціалу регіону в широкому сенсі являють собою рушійну силу або основну умову забезпечення конкурентоспроможності регіону на міжнародному ринку, в якості якого виступають конкретно наявні у нього конкурентні переваги. Вони є його перевагами у величині наявного потенціалу, в здатності швидко пристосовуватися до мінливих умов, в рівні соціально-економічних досягнень в порівнянні з конкуруючими регіонами. Виходячи з цього, для більшості країн в даний час характерна тенденція до розширення зовнішньоекономічної діяльності регіонів, обумовлена пошуком дієвих інструментів для забезпечення регіональної конкурентоспроможності в глобальному середовищі.

У зв'язку з цим доцільно виділити фактори, що визначають стан зовнішньоекономічного потенціалу регіону:

1. Вигідне економіко-географічне положення регіону є одним з ключових факторів його соціально-економічного розвитку та утримання конкурентних позицій по відношенню з регіонами-конкурентами, так як воно дозволяє оцінити близькість досліджуваного об'єкта до транспортних потоків, ринків, про-

мислових та інших центрів, що впливає або здатне вплинути на нього.

2. Спеціалізація та галузева структура. В умовах сучасного ринку регіон, що володіє розвинутою галузевою спеціалізацією, отримує набагато більше переваг в конкурентній боротьбі. При цьому важливо враховувати, що на розширення галузевої структури і розвиток спеціалізації впливають не тільки наявні природні ресурси, вільні території, використовувані під виробничі потужності, а й продуктивність галузей економіки [4, с. 72-74].

3. Інноваційний розвиток. Саме по собі наявність матеріальних і нематеріальних ресурсів мало для розвитку інноваційної діяльності регіону, так як інноваційний потенціал характеризується, перш за все, ефективністю використання таких ресурсів. У цьому сенсі інноваційність розглядається з точки зору ресурсів знань, інституційної структури, а також взаємовідносин між економічними суб'єктами, які і формують технологічну динаміку регіонів. У сукупності вони зумовлюють варіанти здійснення інноваційної діяльності з метою підвищення конкурентних позицій регіону та економіки в цілому.

4. Кваліфіковані кадри. Підготовка кадрів – це складний і енергоємний процес, від якого залежать функціонування і подальший розвиток не тільки окремих підприємств і організацій, а й регіону в цілому. Саме тому такій підготовці необхідно приділяти досить багато часу і матеріальних ресурсів. Посилення зовнішньоекономічного чинника об'єктивно диктується проведеними ринковими перетвореннями, що формують якісно нові підходи взаємодії внутрішнього ринку із зовнішнім, за допомогою діяльності кваліфікованої робочої сили [5, с. 64].

5. Інвестиційна привабливість. Готовність інвесторів до вкладення капіталу в економіку того чи іншого регіону залежить від існуючого в ньому інвестиційного клімату. Чим вищий рівень інвестиційної привабливості регіону для інвесторів, тим він більш конкурентоспроможний. Це, перш за все, ґрунтується на таких показниках як доступність регіону для поставальників, відстань від ринків збуту і зв'язок з ними, вартість і якість робочої сили, інфраструктура, соціально-економічні умови, а також правова і податкова база.

6. Розвиненість інфраструктури. Конкурентоспроможність соціально-економічного середовища регіону також залежить від рівня розвитку і надійності його інфраструктури, багато в чому обумовлює темпи зростання його продуктивних сил [6, с. 2-6]. Найчастіше інфраструктуру ототожнюють тільки лише

з транспортом і комунікаціями, проте дане поняття набагато ширше і включає в себе не тільки територіальний, а й соціальний, інноваційний, фінансовий та інші аспекти.

7. Утворення кластерів, комплексів. В даний час використання кластерного підходу займає одну їх головних позицій в стратегіях соціально-економічного розвитку більшості суб'єктів України. Реалізація кластерної політики забезпечує зростання конкурентоспроможності регіону за умови активної взаємодії учасників кластерів, яка пояснюється їх територіально близьким розташуванням, включаючи розширений доступ до технологій, інновацій, спеціалізованих послуг, а також висококваліфікованих кадрів. Формування та розвиток кластерів є ефективним механізмом залучення прямих іноземних інвестицій та активізації зовнішньоекономічної інтеграції. Залучення регіональних кластерів в глобальні потоки забезпечує підвищення рівня національної технологічної бази, швидкості і якості економічного зростання за рахунок зростання міжнародної конкурентоспроможності підприємств, що входять до складу кластера [7, с. 145-152].

Всі перераховані фактори впливають на формування зовнішньоекономічного потенціалу регіону, визначають рівень конкурентоспроможності території в цілому, а також товарів і послуг, вироблених господарюючими суб'єктами регіону. Зовнішньоекономічна діяльність регіону, спрямована на максимально раціональне використання зовнішньоекономічного потенціалу, повинна спиратися на багатосторонній аналіз всіх перерахованих вище факторів.

Розглядаючи зовнішньоекономічну діяльність регіону як багатокомпонентну структуру, необхідно враховувати зовнішні об'єкти даної системи, які географічно знаходяться за межами України. Особливий інтерес представляють торгові представництва України за кордоном, а також вперше створені в останні два десятиліття представництва регіонів України за кордоном. У закордонних дипломатичних установах України функціонують економічні відділи.

Ефективна участь України та її регіонів у системі світогосподарських зв'язків певною мірою залежить від діяльності торгових представництв України за кордоном, які представляють зовнішньоекономічні інтереси держави, забезпечують захист економічних інтересів українських експортерів та імпортерів на зовнішніх ринках.

В якості основних завдань торгових представництв виділяють:

- участь у міждержавних торговельно-економічних угодах;

- контроль над виконанням двосторонніх і багатосторонніх угод про економічне співробітництво;

- просування наукомістких технологій на світові ринки;

- підготовка експертних матеріалів про поточну ситуацію на товарних ринках;

- консультаційні послуги та сприяння проведенню торгових і конгресновиставочних заходів.

Провідні країни-експортери мають свої аналогі торгових представництв за кордоном. Так Китайська Народна Республіка має 140 своїх представництв за кордоном, Сполучені Штати Америки – 132, Франція – 113, Німеччина – 85, Республіка Корея – 76, Японія – 5530.

Основними напрямками діяльності зарубіжних представництв є: просування на зовнішній ринок товарів і послуг, створених регіонами України, пошук потенційних інвесторів у відповідний регіон України, інформаційне забезпечення регіональних учасників суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Закордонне представництво є юридичною особою і має всі необхідні для цього атрибути (печатку, бланки, рахунок в кредитній організації і т. д.). Як правило, воно створюється у формі установи, власником якої виступає регіон України в особі уповноваженого органу державної влади.

Найчастіше регіони України відкривають за кордоном торгово-економічні представництва, покладаючи на них обов'язок представляти інтереси цих суб'єктів з питань торговельно-економічної та іншої співпраці.

Важливу роль у зовнішньоекономічній діяльності регіонів України відіграє їх представництва при міжнародних організаціях. Постійні представництва регіонів України при міжнародних організаціях можуть бути незалежними або бути частиною дипломатичних представництв. Наприклад, представництва при ООН, відкриті в Нью-Йорку і Женеві, відносяться до першого типу. Представництва при організаціях, розташованих у столицях держав, як, наприклад, у Парижі (ЮНЕСКО), або в Римі (ФАО) відносяться до другої категорії.

Представництво регіонів України при міжнародній організації діє в інтересах держави, представляючи її інтереси всередині такої організації.

На сьогоднішній день Україна активно працює над створенням своїх торгових представництв за кордоном. Адже це є одним з найважливіших інструментів реалізації міжнародного співробітництва регіонів України, розвитку їх соціально-економічних і культурних відносин з іншими регіонами іноземних держав.



**Висновки.** В умовах міжнародного конкурентного середовища ключовим фактором виступає необхідність зміцнення конкурентоспроможності підприємств, галузей, регіонів. В значній мірі це визначає основні інструменти досягнення високого соціально-економічного розвитку країни.

Взаємозв'язок таких понять, як «конкурентоспроможність території – зовнішньоекономічна діяльність – зовнішньоекономічний потенціал» суб'єктів України в системі формування регіональної політики має стратегічне значення.

Водночас конкурентоспроможність регіону визначається як обумовлене економічними, соціальними, політичними та іншими факторами становище регіону та його окремих товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, що відбивається через показники (індикатори), які адекватно характеризують його стан і динаміку. Вплив на конкурентоспроможність регіону надають також і внутрішньорегіональні умови, що складаються в соціально-економічних процесах, які протікають в регіональних підсистемах – галузевих і територіальних комплексах, організаціях, органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Таким чином, відбувається формування сукупності факторів, які і виступають основою появи конкурентних переваг регіону і визначають розвиток його конкурентоспроможності.

Фактори зовнішньоекономічної конкурентоспроможності дозволяють оцінити не тільки соціально-економічне становище регіону, а й проаналізувати його стан і стійкість розвитку. У зв'язку з цим важливими залишаються наявність і ефективність використання наявних видів ресурсів, а також здатність регіону нарощувати і активізувати свій потенціал за рахунок взаємодії тих чи інших господарюючих суб'єктів. Це дозволяє зробити висновок про те, що кожен регіон володіє внутрішнім, невикористаним потенціалом, правильна активізація якого повинна стати основою регі-

онального розвитку та підвищення конкурентоспроможності не тільки на вітчизняних, а й світових ринках.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахур Н. В. Інструменти фінансового стимулювання розвитку регіонів та громад при децентралізації. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL: [http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9\\_2020/64.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2020/64.pdf) (дата звернення: 03.02.2022).
2. Варцаба В. І. Стратегічний потенціал регіонального економічного розвитку: системний ракурс. *Розвиток методів упр. та господарювання на транспорті*: зб. наук. пр. 2019. Вип. 3 (68). С. 44-55.
3. Єрмакова О. А., Козак Ю. Г. Зовнішньоекономічна діяльність регіону: навч. посіб. Одеса, 2013. 332 с.
4. Качула С. В. Трансформація механізму реалізації державної фінансової політики соціального розвитку в Україні. *Економічна наука*. 2019. № 3. С. 72-74.
5. Підвисоцький В. Г. Формування та впровадження програм підвищення конкурентоспроможності території: методичні матеріали. Київ: Леста, 2010. 64 с.
6. Рахман М. С., Сіладі К. Б. Характеристика та аналіз сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності України. *Ефективна економіка*. 2018. Вип. 10. С. 2-6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6581> (дата звернення: 03.02.2022).
7. Сімонова В. С. Теоретичні аспекти стратегічного управління комплексним розвитком регіону. *Регіональна економіка*. 2007. № 1 (43). С. 145-152.
8. Тимофієва С. Б. Конкурентні переваги регіону та вплив на них параметрів регіональної інфраструктури. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 512-515.
9. Тищенко О. М. Аналіз впливу окремих факторів на економічне зростання регіонів України. *Проблеми економіки*. 2011. № 2. С. 39-43.
10. Чернишев В. Г., Окара Д. В., Ковальова І. Л. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів України. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. URL: [http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6\\_2019/55.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2019/55.pdf) (дата звернення: 03.02.2022).
11. Шмиголь Н. М., Павлюк Т. С. Проблемні питання розвитку зовнішньоекономічної діяльності України. 2016. № 3. С. 118-121. URL: <http://bses.in.ua/journals/2016/3-2016/30.pdf> (дата звернення: 03.02.2022).